

Са III годишње скупштине Пољопривредно-шумарске коморе НР Црне Горе

У Титограду је 18 јула 1960 године одржана III годишња Скупштина Пољопривредно-шумарске коморе НР Црне Горе.

Поред делегата Скупштини су као гости присуствовали Радомир Коматина, претседник Одбора за привреду Извршног вијећа НР Црне Горе и Јордан Блажевски, секретар Савеза пољопривредно-шумарских комора Југославије.

На основу извјештаја Управног одбора, реферата претседника Коморе Влада Стругара и дискусије дате су смјернице даљег унапређења пољопривреде и шумарства:

— Постигнути резултати са гајењем високородних италијанских пшеница и хибридног кукуруза су задовољавајући, нарочито у погледу приноса, тако да нам је то гаранција и обавеза да гајење ових култура треба и даље форсирајући како у погледу проширења капацитета тако и у погледу повећања приноса, било да се ради о производњи на друштвеном сектору, или пак код индивидуалних произвођача.

— Пошто се површине под високородним италијанским пшеницама сваке године повећавају, с обзиром на повољне климатске прилике, нарочито у јужном дијелу наше Републике, то се намеће као врло важан проблем обезбјеђење сјеменског материјала, којег сваке године увозимо. Ово питање би требало ријешити тиме што би се организовала производња сје-

менске робе на ширем плану, која би за индивидуалног произвођача била много рентабилнија, а за заједницу од посебног значаја. Са овим би било тијесно повезане: организација сјеменске селекционе службе, организација откупа, дораде и дистрибуција.

— Питању производње раног поврћа такође посветити посебну пажњу и настојати да се површине под истим повећају, нарочито под раним, јер су услови за то код нас много повољнији него што је то случај код Бугара и Македонаца, а поготову ако би се прихватио полутопли узгој, гдје би се уложене инвестиције за релативно кратко вријеме исплатиле.

— Собзиром да су резултати здружене сјетве показали практичне резултате у опште-југословенским размјерама то ову акцију треба прихватити и са истом отпочети у нашим приликама, првенствено на друштвеном и задружном сектору, а помоћ организацијама у овом погледу требало би да пружи одговарајућа научна служба.

— Досадашња пракса показала је да наше организације нијесу биле опремљене потребном механизацијом, што се негативно одражавало на производњу, па би убудуће требало вршити благовремене припреме како у погледу стручне обраде елабората за добијање кредита тако и обезбјеђења потребних новчаних средстава.

— Настојати да се подизање плантажних засада воћњака и ви-

нограда убудуће строго базира на свременим концепцијама, опредељујући се на бољи избор земљишта. Досадашња пракса показала је да се подизање засада агрума, маслина и другог јужног воћа није поклањала довољна пажња. Зато убудуће треба настојати да се што је могуће више искористе повољни климатски услови на Црногорском Приморју за подизање ових засада, па уколико земљишне прилике не дозвољавају подизање великих плантажа, онда треба приступити подизању засада на мањим комплексима. У досадашњем раду није запажена појава гајења межукултура иако је ова мјера у југословенским размјерама дала задовољавајуће резултате како са гледишта одржавања засада тако и са гледишта рационалнијег коришћења одговарајуће површине. У вези са тим потребно је да ми у нашим условима отпочнемо са овом праксом, разумије се уз обилно ђубрење и примјену осталих агротехничких мјера.

— Унапређењу сточарства као главне пољопривредне гране наше Републике поклонити много више пажње, а нарочито продуктивнијим расама говеди и оваца увезених из иностранства, очувати те запате и пружити им такве услове исхране и његе који им најбоље одговарају, јер за то имамо реалне могућности, па их у томе погледу треба оријентисати. У овом погледу посебну улогу треба да одигра ветеринарска служба, која је најпозванија да обезбједи све потребне услове превентиве и лијечења тамо гдје то затреба. Извршење овог задатка условљено је тјешњом сарадњом ветеринарских и пољопривредних стручњака.

— Настојати да се планирани континенти набавке крива и оваца, било из земље или иностранства, реализују што потпуније, и да се у комисијама које ће вршити набавку ове стоке обавезно укључе и претставници организација за чији се рачун врши набавка, како не би долазило до несугласица приликом расподеле, као што је досад било случајева. Чувању сточног подмлатка посветити

много већу пажњу него досад, и настојати да се законски прописи у томе погледу досљедно спроводе у дјело: не дозволити да се подмладак телаци и јагњаци уништава прије времена одређеног законом.

С обзиром на велике потенцијалне могућности наших пашњачких површина, организацију тога треба озбиљно проучити и поставити на таквој основи да се реализација тржних вишкова меса не одвија стихиски и сезонски; треба организовати континуелну производњу која ће омогућити нормалну реализацију меса на тржишту. Овдје се подразумева и тов телаци, који је код појединих организација показао добре резултате.

— У погледу меринизације требало би много активније ангажовати наше ветеринарске стручњаке, ако се мисли на успех ове важне акције, а на организацијама код којих се врши меринизација стоји да обезбједи потребне предуслове у погледу његе и исхране. Досадашњи пропусти у овој акцији опомињу на то да би овај проблем што озбиљније требало проучити, с обзиром на размјере ове акције које су постављене овогодишњим планом.

— Наша даља оријентација у пољопривреди мора бити таква да улагање расположивих средстава усмјеримо у првом реду на она подручја која имају највише природних услова за развијање интензивне пољопривредне производње и то прије свега на социјалистичком сектору. Овдје се мисли на подизање агрокомбината какви се предвиђају у Улцињу и Зетско-бјелопавлићкој Равници, што значи да ће улагања средстава оправдати своју намјену само онда ако се ради о модернизацији пољопривредне производње.

— С обзиром на улогу коју Комора добија новим Законом о удруживању у привреди, дјелокруг њеног рада се умногоме повећава, па треба обезбједити потребни стручни кадар, који ће бити у стању да пружи свестрану помоћ нашим организацијама на терезу.

— Организовање Републичке савјетодавне службе је неопходно, и

њен рад треба да буде много све-
 странији него у другим подручјима
 наше земље, јер она треба да ради
 и дјелује на подручју јако заоста-
 ле пољопривреде и шумарства, ко-
 је је праћено посебним конзерва-
 тивизмом и непросвешћеношћу на-
 ших произвођача. Помоћ у раду
 савјетодавне службе треба да пру-
 же наше научно истраживачке у-
 станове на чијим резултатима ова
 углавном и треба да заснива своју
 практичну дјелатност. Зато је по-
 требно да наше научне институци-
 је усмјере свој програм рада на
 рјешавање најактуелнијих проб-
 лема из наше свакодневне праксе.

— С обзиром на садашње стање
 у шумарству, крајње је вријеме да
 се шумска газдинства преведу на
 статус привредних предузећа и да
 се повјере радничком самоуправ-
 љању као и остале привредне ор-
 ганизације. Настојати да се посто-
 јећи шумски фонд што је могуће
 боље очува, а подизањем брзора-
 стућих шума, мелиорацијом дегра-
 дираних површина и т.д. утицати
 на његово унапређење.

— Питање разграничења шум-
 ских површина ријешити што је
 могуће прије како би се већ јед-
 ном имао тачан преглед власниш-
 тва постојећег шумског фонда.

— Не дозволити да се Закон о
 забрани држања коза не поштује,
 под мотивацијом држања санских
 коза, већ настојати да се исти у-
 потпуности спроведе у дјело, у
 противном предузети одговарају-
 ће законске санкције.

— Усвојен је предлог одлуке о
 висини чланског доприноса Пољо-
 привредно-шумарској комори НР
 Црне Горе за 1960 и 1961 годину
 и утврђено је да све чланице које
 које се према Закону о удружива-
 њу у привреди обавезно учлањују
 у ову Комору као матичну плаћају
 у 1960 и 1960 години члански до-
 принос према следећим стопама:

1. Земљорадничке задруге, по-
 словни савези, пасивна пољоприв-
 редна добра и пасивна шумска газ-
 динства уплаћиваће 2⁰/₁₀₀ од укуп-
 но оствареног прихода у протеклој
 години.

2. Активна шумска газдинства
 и активна пољопривредна добра у-

плаћиваће 4⁰/₁₀₀ од укупно остваре-
 ног прихода у протеклој години.

3. Научно истраживачке устано-
 ве из области пољопривреде и шу-
 марства као и пројектне организа-
 ције, ветеринарске и пољопривред-
 не станице плаћају једнократни
 годишњи износ од 20.000 динара.

За чланове Управног одбора,
 Претсједништва Коморе, Надзор-
 ног одбора, Суда части и за деле-
 гате за Скупштину Савеза пољо-
 привредно-шумарских комора Ју-
 гославије изабрани су следећи
 другови:

Управни одбор

1. Шарац Спасоје — Титоград
2. Мијушковић Војислав — Тито-
град
3. Асанагић Вебија — Улцињ
4. Булатовић Бранко — Титоград
5. Павићевић Љубо — Титоград
6. Мркић Слободан — Никшић
7. Делевић Милан — Иванград
8. Ветковић Рајко — Бијело
Поље
9. Бурић Душан — Пљевља
10. Горана Ђазим — Владимир
11. Хот Садрија — Гусиње
12. Јестровић Михаило — Пљевља
13. Шоловић Васо — Шавник
14. Пламенац Илија — Никшић
15. Мишковић Радоје — Данилов-
град
16. Милић Милан — Титоград
17. Марић Живко — Херцегови
18. Пејовић Дамјан — Вирпазар
19. Марковић Томаш — Бар
20. Рогошић Душан — Титоград
21. Дрецун Ђорђевић — Титоград
22. Маровић Никола — Титоград
23. Тодоровић Милош — Брезна
24. Распоповић Радисав — Тито-
град
25. Милошевић Јован — Никшић
26. Контић Вељко — Никшић
27. Јакић Радомир — Пљевља
28. Шаулић Милан — Котор
29. Вучковић Душан — Титоград
30. Шоћ Бранко — Иванград
31. Ускоковић Радован — Плујине
32. Калезић Жарко — Титоград
33. Матковић Антон — Тиват
34. Томашевић Томаш — Титоград
35. Мићуновић Марко — Титоград
36. Драговић Душан — Титоград
37. Пајовић Јован — Титоград

Претседништво:

1. Шарац Спасоје — претседник
2. Мијушковић Војислав — секретар
2. Булатовић Бранко
4. Пајовић Јован
5. Павићевић Љубо
6. Мркић Слободан
7. Рогошић Душан
8. Контић Вељко
9. Милић Милан
10. Матковић Антон
11. Мишковић Радоје
12. Шаулић Милан
13. Марић Живко
14. Мићуновић Марко
15. Ђетковић Рајко

Надзорни одбор:

1. Буровић Вукашин
2. Радовић Војин
3. Меденица Дуња
4. Секулић Јованка
5. Вујошевић Петрана
6. Идризовић Смајо
7. Томовић Зорка

Суд части:

1. Мугоша Слободан
2. Ђаконовић Видо
3. Илић Милош
4. Батута Јово
5. Милачић Драгољуб
6. Ивановић Мирко
7. Перуничкић Божидар

Делегати за Скупштину Савеза пољопривредно-шумарских комора Југославије

1. Шарац Спасоје
2. Мијушковић Војислав
3. Булатовић Бранко
4. Мићуновић Марко
5. Томашевић Томаш
6. Маровић Никола
7. Шоловић Васо
8. Контић Вељко
9. Јакић Радомир
10. Краиновић Синиша
11. Тодоровић Милош
12. Драговић Бранко
13. Шопкић Милорад
14. Павићевић Љубо

В. М.

Пленум Савеза друштава пољопривредних инжењера и техничара Југославије

У Улцињу је 22 и 23 јула ове године одржан проширени Пленум Савеза пољопривредних инжењера и техничара Југославије. Главне тачке дневног реда Пленума биле су разматрање предлога новог статута Савеза и заказивање другог Конгреса пољопривредних инжењера и техничара Југославије. Поред чланова Пленума Пленуму су присуствовали руководиоци пољопривредне службе у Црној Гори и велики број пољопривредних стручњака који ради у пољопривредној производњи и у научно истраживачким пољопривредним установама. Пленуму је руководио претседник Савеза Инж. Драгослав Мутаповић а предлог новог Статута образложио је секретар Савеза Добривоје Пантових.

Након разматрања и детаљне дискусије по сваком поглављу и сваком члану нацрта Статута посебно, Статут је прихваћен од стране Пленума са малим измјенама и допунама.

Овим нацртом Статута усвојени су углавном принципи новог Статута Савеза инжењера и техничара Југославије којег је донио Пети конгрес инжењера и техничара Југославије у Љубљани ове године. Нацрт посвећује велику пажњу улози стручних, друштвених пољопривредних организација на унапређењу пољопривредне производње а такође и развоју целокупног нашег друштвеног и привредног развоја.

Пленум је донио одлуку да се Други конгрес пољопривредних инжењера и техничара Југославије

је одржи у октобру или новембру идуће године у Загребу. По овоме је задужио Управни одбор Савеза и сва републичка друштва да предузму потребне мјере организационе и друге природе како би овај Конгрес био права смотра савремених достигнућа и модерних концепција наше пољопривредне производње.

Пољопривредна служба Црне Горе и Управни одбор Друштва пољопривредних инжењера и техничара Црне Горе сматрали су за потребно да овај Пленум упознају са основним елементима концепције о организовању пољоприв-

реднога комбината у Улцињском и Штојском Пољу како би нам својим искуством и сазнањем помогао у организовању овог комбината и одређивању смјера производње на њему.

Након обиласка терена и разматрања поднесене информације Пленум је прихватио наше гледиште по питању организације пољопривреднога комбината у Улцињу и дао нам низ сугестија и предлога које ће нам у даљој разради наших концепција бити од велике помоћи и користи.

Љ. П.

Организација производње поврћа 1961—1965

Наша сазнања о исхрани човјека упућују нас да у састављању дневног obroка предвидимо: 714 гр (27,6%) састојака животињског поријекла, 1.225 гр хране биљног поријекла, од чега на поврће отпада преко 400 гр. или скоро 20% састојака obroка. За нормалну исхрану нашег човјека било би потребно око 140—160 кг поврћа годишње.

Међутим, садашње стање у производњи и исхрани поврћем није задовољавајуће. Према статистичким подацима из 1958 године, за сваког грађанина у нашој земљи, у тој години, произведено је свега 71,1 кг поврћа, искључујући кромпир, или 50% од минималних потреба. Према томе, наш основни задатак треба да буде **удвостручење производње поврћа** у односу на садашње стање.

Овај задатак захтијева хитно рјешење и због других разлога. Напоменућемо неке од њих:

— привредни успон у нашој земљи биљежи такав темпо да се број градског, непољопривредног становништва већ сада скоро удвостручено у односу на предратно стање;

— сеоски посјед у неким, а нарочито у такозваним повртарским рејонима, налази се у процесу раслојавања и уситњавања, да је већ постало јасно да село са својом

привредом више не може да храни град;

— да је сеоски, уситњени и инекосни посјед, као основна производна јединица, постао анахронизам савременог друштва. Зато смо се у производњи основних прехранбених производа (хљеба, меса и масти) већ од раније оријентисали на крупна газдинства.

Међутим, постоји мишљење да индивидуални ситни сеоски посјед располаже већим потенцијалом за производњу поврћа него крупно социјалистичко газдинство. Због тога чујемо гласове да крупни посјед не може у производњи поврћа конкурисати ситном. При томе се заборављају неке важне чињенице, које се овдје морају поновити:

1. Повртарство је најуситњенија грана пољопривреде, код које је тешко организовати не само масовну, сталну производњу него, још више, промет и трговину.

2. Приградско сеоско становништво, које се бавило производњом поврћа, већ се укључило у градску привреду, а повртарство му је допунска дјелатност, којом се бави према потреби. Некадашњи сељаци који су се преселили у градове, задржали су разним изигравањима закона и прописа, власништво над земљом. Они је издају под закуп

сиромашним сељацима, или је повремено обрађују.

3. У такозваним интензивним повртарским рејонима, индивидуални ситни посјед, нерационалним начином газдовања, експлоатише земљиште и смањује из године у годину национални земљишни потенцијал (Примјер: сељаци су за непуних двадесет година у Херцеговини потпуно упропали плодну обалу ријеке Требишњице гајети на њој поврће).

4. Ситни посјед се одржава захваљујући високим цијенама, несрећеном стању на тржишту поврћа и непостојању конкуренције социјалистичког посједа.

5. Данашња градска насеља, а готово будућа, нису више касабе и трговишта које могу подмирити поврћем неколико ситних повртарра, већ су то велика насеља са више десетина хиљада људи организованих у станбеним заједницама и комунама. Испред и у име ових индустријских насеља наступају комуналне службе и организације, чији је задатак да снабдијевају грађане.

Све ово говори да у нашој оријентацији у производњи поврћа морамо извршити корјенити заокрет и наћи такву организацију, која ће обавити овај задатак.

Ми морамо пронаћи и савладати такве технолошке процесе, којима ћемо постићи максималне приносе, најбољи квалитет и јефтинију производњу. При изналажењу тих рјешења морали би смо се држати неких основних поставки:

1. Досадашња сезонска исхрана поврћем, која је трајала 3-4 мјесеца, треба да уступи мјесто сталној исхрани поврћем у току читаве године.

2. Производне капацитете треба димензионирати не према садашњим, већ будућим потребама домаћег и страног тржишта, имајући у виду мјеста за које наша земља треба да се избори у међународној расподјели рада.

3. Повртарство не треба посматрати изолирано као споредну грану пољопривреде, већ у зависности и међусобној условљености са другим гранама привреде.

4. Нерационални начин газдовања треба замијенити таквим системом коришћења земљишта, који ће стално повећавати његову плодност, а тиме и национални земљишни потенцијал.

5. Треба скратити пут којим роба иде од произвођача до потрошача, елиминишући сувише посреднике како би произвођач временом преузео улогу и снабдјевача.

6. Концентрисати производњу на што је могуће ужи земљишни простор уз истовремено повећање производње, користећи притом како природне тако и вјештачке услове за производњу поврћа.

7. Повећати утрошак људског и машинског рада по јединици површине, али не и по јединици производа, како би у повртарској привреди запослили већи број градског и сеоског становништва, и ублажили такозвану аграрну пренасељеност у неким рејонима.

8. Треба пронаћи таква технолошка рјешења, која ће ослободити човјека запосленог у повртарству од муког и тежакког рада пуног неизвјесности и сврстати га у редове индустријских радника социјалистичке заједнице.

Пошто се ових поставки држимо и у организацији производње других пољопривредних производа, онда их морамо примијенити и у производњи поврћа, које не захтијева ни велики простор за производњу ни велики број организација. Покушаћемо да дамо увид у једну такву организацију, држећи се поменутих поставки.

I. Перманентна производња и исхрана поврћем

Стална исхрана нашег становништва поврћем може се осигурати у нашој земљи на три начина:

а) коришћењем природних потенцијала за производњу на отвореном пољу ових повртарских култура, које се могу код нас гајити у току читаве године (салата, спанаћ, кел, купус и сл.). За изравњавање графика снабдјевања нашег становништва овим врстама поврћа нису потребна никаква посебна

инвестициона улагања. Због тога наш програм до 1965 године треба да предвиди пребацивање цјелокупне робне производње ових врста производа на крупна социјалистичка газдинства;

б) За оне повртарске културе које требају већу количину топлоте (парадајз, краставци, тиквице, паприка), него што је можемо обезбиједити природним путем, перманентну производњу морамо осигурати преношењем биљака, потпуно или само у појединим фазама вегетације, у вјештачке услове. У нашем случају ради се о додатном загријевању у јужнијим дијеловима земље, а у сјеверним крајевима о потпуном загријевању у току зиме.

Стављањем биљака у заштићени простор, прешли би смо уствари на дјелимичну или потпуну индустријализацију процеса производње неких повртарских култура;

ц) конзервирање и ускладиштење вишкова неких врста поврћа за зимски период је један од начина израђивања графика исхране. Иако конзервирано и ускладиштено поврће заостаје по квалитету за свјежим, морамо у технолошки процес производње поврћа уврстити и овај поступак, јер ће велики дио потрошача бити оријентисан на овакве производе.

С друге стране морамо имати у виду да парадајз, краставци и неко друго поврће, губе на квалитету ускладиштењем путем хлађења. Досадашња искуства у производњи парадајза и краставаца указују да је за планиране количине ових производа у зимском периоду јефтиније инвестирати у стакленике него у хладњаче, јер су инвестициони и погонски трошкови нижи у вансезонској производњи у стакленику него у хладњачи.

Дакле, да бисмо обезбиједили перманентну исхрану нашег становништва поврћем, мораћемо велике количине ових производа пребацивати на индустријску производњу, прераду, дораду и ускладиштење.

Због тога, а и због других разлога, ми сада треба да мислимо и радимо на индустријализацији

производње поврћа. При димензионирању производних капацитета, постављању технолошких процеса и стварању организација за производњу, ми морамо радити као индустријалци, а не као пољопривредници (произвођачи сировина). Морамо избрисати термине „рано“, „средњерано“ и „касно“ поврће. У нашем случају парадајз, или неко друго поврће, налазиће се на тржишту у току читаве године, а за потрошаче ће постојати скупљи и јефтинији парадајз, зависно од тога у које доба године га купује и у каквом облику (плод, сок).

II. Производни капацитети за поврће у 1965 г.

Програм производње поврћа за наредни Петогодишњи план који је израдио СПШК, требало би углавном прихватити што се тиче обима и асортимана производње.

Међутим, предвиђена динамика пристијећа појединих врста производа (парадајз, краставци, паприка), остављају тржиште неснабљивеним у зимским мјесецима. Прве испоруке предвиђају се у мају мјесцу. Свакако је испуштена производња у стакленицима и топлим лејама у којима је једино могуће постићи зимску, вансезонску производњу.

Ми предлажемо следећи размјештај и капацитете производње по погонима, зависно од технолошког поступка, водећи рачуна првенствено о непрекидном снабдијевању нашег тржишта и могућностима пласмана квалитетног поврћа на инострано тржиште.

1. Индустријски начин производње поврћа (стакленици са загријевањем).

Предвиђене површине под стакленицима са загријевањем у 1965 години износиле би 85ха, од чега би се сваке године под парадајзом налазило око 70, а под краставцима 15 ха стакленика. Ова вансезонска производња у заштићеном простору обезбиједила би тржиште са 25.000 тона свјежег поврћа у периоду новембар-јуни, или око 2 кг. за сваког непољопривредног ста-

новника. Ако би 50% ових производа извезли на инострано тржиште у поменутом периоду, онда би на једног домаћег потрошача дошао свега 1 кг парадајза и крас-таваца, чија продајна вриједност у просјеку не би прелазила 250 динара по килограму. Вјерујемо да ће буџет једне просјечне наше радничке породице дозволити себи такав „луксуз“.

Планирани приноси у оваквој индустриској производњи односе се на стакленике више од 2 метра, јер је познато да приноси поврћа у стакленицима не зависе само од знатне земљишне површине, већ и од расположиве запремине.

Динамика присјећа плодова на тржишту у стакленицима загријевањем се може потпуно подесити, нарочито у топлим рејонима.

Индустријска производња поврћа у стакленицима има већ сада своју велику економску оправданост, а ако бисмо прихватили и примјенили најновија достигнућа у производњи поврћа без земљишта (у хидропонима) онда би та економска оправданост била још већа.

2. Полуиндустријски начин производње поврћа (леје са додатним загријевањем).

Да би се примјенила производња неких врста поврћа на отвореном пољу у прољетним мјесецима за 30-50 дана раније, потребно је биљке у почетној фази вегетације гајити у вјештачким условима, да би се у погодном моменту (почетак земања плодова) пренијеле на отворено поље. У лејама би се првенствено гајо расад парадајза, паприке, плавог патлиџана, крас-таваца и тиквица, а послеје изла-ска расада (у прољеће) и прије садње расада (у јесен), оне би служиле за финалну производњу поменутих врста поврћа. На производњу из стакленика са загријевањем надовезује се производња из топлих леја и прва серија свјежег поврћа са отвореног поља. Под оваким околностима стакленици без загријевања губе свој економски значај.

Површине под лејама су димензиране према одговарајућим површинама на отвореном пољу, са ци-

љем да се постигне масовна производња квалитетног поврћа у прољетним мјесецима. Предвиђа се изградња 160 ха топлих леја са вјештачким уређајима за загријевање, које ће омогућити производњу на 3.500 ха отвореног поља око 457.600 тона свјежег поврћа, или 35 кг по глави, за предвиђени број потрошача. Преко 20% од ове производње може се пласирати на инострано тржиште.

Леје се могу искористити као допуна производњи у стакленицима, те на тај начин можемо добити даљих 14.000 тона свјежег поврћа или 1 кгр по потрошачу.

Значи, да индустријским и полуиндустријским начином производње можемо у 1965 години осигурати 20% од укупно планиране количине по потрошачу и то у вансезонској производњи.

Према изложеном, за овакву производњу биће потребни следећи капацитети:

стакленике са загревањем	85 ха
топлих леја	160 ха
Оранице у топлим крајевима земље	3.500 ха
Укупно:	3.745 ха

Нико од нас не сумња да ове површине можемо наћи на социјалистичком сектору.

3. Њивска (пољопривредна) производња поврћа

Ова производња поврћа намијењена је у љетном периоду за масовну потрошњу, прераду и ускладиштење за зимски период, ради избалансирања оброка. У зимском периоду, због повољних климатских услова, могућа је у јужним предјелима производња купуса, кеља, салате, спанаћа и неких других култура.

За предвиђени производни капацитет од 69.000 ха (2.826.400 тона), укључујући и рани кромпир, одговорило би свега око 30.000 ха земљишних капацитета, уколико усвојимо принцип „non-stop“ производње на њиви. Значи да би се у току године могле смјењивати двије, а негдје и три повртарске културе на истој парцели, нарочито у јужним областима. Наравно, ако одбацимо

све могуће шеме досадашњих плодореда.

У њивској производњи нарочито је важна производња цијена поврха намијењеног за прераду и ускладиштење (парадајз, грашак, боранија и сл.). Због тога се оваква производња мора синхронизирати са најпогоднијим кампањама за прераду воћа и поврха. Тако напријед, парадајз за прераду би требало производити из густог расада или директном сјетвом у задружном усјеву, што би знатно појефтинило производњу. Боранија и грашак за прераду и ускладиштење не могли би се сјетати у другом или трећем сјетвеном року, последице скидања зимских или раних сортих култура. У свим оваквим случајевима здружена сјетва са кукурузом, сијерком и сличним високим културама може знатно да појефтини трошкове производње поврха намијењеног за прераду и ускладиштење.

4. Производња поврха на дугогодишњим засадима (преко зиме)

Планирани земљишни капацитети за искључиву производњу поврха могли би се смањити за око 4000 ха, ако би производњу већег дијела салата, спанаћа, младог лука и грашка пребацили у вишњаке, трешњаке, бресквике, смоквике и у винограде, који се у наредном периоду подижу на социјалистичком сектору. Поврхе и крмно биље морају наћи своје мјесто на овим засадама.

Сјетва ових култура у засадама има многоструки значај:

— коришћење сунчане енергије у зимском периоду, кад вегетација лозе и воћака мирује;

— потпуније искоришћавање радне снаге запослене на засадама;

— обрада земљишта у зимском периоду не би теретила производњу воћа и грожђа;

— заштита земљишта од ерозије у зимском периоду, и, што је најважније;

— економски ефекат ових поткултура премашује често онај који се постиже у главној култури.

При оваквој производњи потребна су незнатна улагања за поливинил ради покривања поврха приликом зимског прскања воћака, док у виноградима ни то не долази у обзир.

Досадашње грешке које смо чинили у третирању ових грана као посебних грана пољопривреде, морају се већ сада избјећи. Повртарство, воћарство и виноградарство, да не спомињемо цвјећарство, су већ у многим земљама једна грана привреде — хортикултура.

Разматрајући потребне капацитете за перманентну производњу поврха, дошли смо до закључка да нам је потребно свега око 34.000 ха земљишних површина. То је за 13 пута мања земљишна површина под поврћем него што је била у 1958 години, а ако бисмо искључили кромпир, онда 6 пута мања, иако смо повећали асортиман.

При избору земљишних површина и размјештају повртарских погона морамо се руководити следећим:

— расположивим природним топлотним изворима, којим обилују јужни рејони у нашој земљи (вардарски, неретвански, зетско-бјелопавлички базен, јадранска обала са оточима и Истра); у овим рејонима потребна је додатна топлотна енергија само за производњу краставаца, парадајза и паприке и то од 600 до 900 часова гријања годишње;

— могућностима коришћења индустријских отпадних вода и гасова, који се без сумње могу користити за производњу поврха и то помоћу индустријских постројења (за коришћење долазе у обзир термоелектране, рафинерије и сл.); ова енергија би се користила за потпуно загријавање у континенталном дијелу земље;

— могућностима коришћења природних термалних извода ако им се минимална топлота креће између 65 и 90°C, зависно од микроклиме рејона у коме се извор налази; и, најзад,

— расположивим количинама електричне енергије за додатно

загријавање топлих леја у току ноћи у јужним рејонима земље.

III. Економски и технички проблеми индустријске производње поврћа

Кад се већ опредељујемо за индустријализацију процеса производње прераде поврћа, потребно је да, са економског и техничког аспекта, сагледамо читав проблем.

Познато је да су индивидуална сељачка газдинства у нашој земљи усвојила производњу поврћа из расада, да би помјерила сезону производње. При томе се као топлотни извор користе биоенергетски материјал: коњски и овчији стајњак, или мјешавине овог са лишћем, пилотином, говеђим стајњаком и сл.

То је максимални домет инокосног сеоског посједа код нас у коришћењу додатне топлотне енергије за производњу поврћа.

Иако је закључити да је повећање и помјерање производње на овом посједу условљено бројем и начином држања коња и оваца. А перспектива коњарства или овчарства у социјализму нам је свима добро позната. Коњарство ишчежава, а овчарство, се појављује као пратилац говедарства ради економичнијег коришћења културних травњака. Преоријентација на говедарство, лишће повртарска газдинства биоенергетских топлотних извора.

Наша оријентација мора да буде на техничке топлотне изворе, које индустријска епоха све више пружа. Али, коришћење ових извора захтијева концентрацију производње на што ужи земљишни простор, те приватна расцјепкана сеоска газдинства не могу ни помислити да, се појаве као корисници ове енергије у знатнијем броју.

Разумљиво је да ће повртарство у социјализму почети да бјежи са успарелог стајњака према фабрици, електричној централи, индустрији, као што уосталом бјежи и некадашњи повртар. Поврће ће „дезертирати“ са села у град и

постати објекат занимања радничке класе.

Нажалост, наше радништво и комуне то не примјећују иако их цијене поврћу и стајњаку на то сваки дан упозоравају.

Због тога би било интересантно размотрити могућности осталих извора топлотне енергије.

У рејонима гдје постоји традиција у производњи такозваног раног поврћа из расада, таква производња треба да се одржи и усаврши; али, у нашем случају мора бити ослоњена на додатну топлотну енергију коју смо већ поменили. За овакву производњу морају постојати два основна услова: јефтине топлотне извори и повољни микрорејони за гајење поврћа на отвореном пољу у рано прољеће. Поред коришћења отпадних индустријских вода, за загријавање топлих леја долази у јужним областима на прво мјесто електрична енергија.

Према досадашњим резултатима добивеним са експерименталних електричних леја на Пољопривредној станици у Мостару, загријавање електричном енергијом дало је добре резултате. Потрошња ове енергије за загријавање 1m^2 леје у времену од $1/\text{II}$ до $15/\text{IV}$ износи просјечно $45\text{--}50\text{ Kwh}$, то је скоро два пута мање него у континенталним дијеловима Европе у истом периоду. Теоретски топлотна моћ по киловату електричне енергије износи 860 Kcal , што значи да је дефицит топлоте за производњу расада у Мостару надокнађен са $38\text{--}40$ хиљада Kcal по 1m^2 топле леје. Ако би цијена електричне енергије износила $4\text{--}5$ динара по 1 Kwh , употреба би се показала економичном. Разлога за овакву ниску тарифу има више, али су свакако најважнији ови:

— електрична енергија се користи углавном ноћу, кад се повртарство појављује као највећи потрошач;

— потреба за енергијом се јавља у зиму и у прољеће, кад на хидроцентралама имамо прелив воде;

— електричну енергију би се, изгледа, боље исплатило преради-

ти код куће у поврхе него је извозити.

Уколико се остане при оваквој тарифи, онда се електрична енергија појављује као конкурент биоенергетском материјалу, не само по сигурности производње, већ и по економичности.

Слаба страна оваквог гријања леја је у релативно високим инвестиционим трошковима (леје, инсталације и сл.), који износе по садашњим цијенама за грађевински материјал и опрему око 100 милиона динара по 1 ха. Значи, погонски трошкови су ниски, али су инвестициони високи. То нас упућује на помисао да повисимо застакљени простор и умјесто обичних леја градиммо лије — стакларе, које би, поред производње расада, служиле и за финалну производњу поврха.

У конкуренцији са стаклењацима без загријевања топле електричне леје су економичније: 1 хектар овакве лије помјера производњу повећа на површини од 18-25 ха отвореног поља за 30 до 50 дана раније, док стакленик без загријавања помјера исту производњу за 60 до 70 дана, али само на једном хектару површине.

Електричне леје — стакларе могу се гријати протолит — гријаћим цијевима, електричним каблом и струјом ниског напона преко подинчаних жица дебљине 1 до 2 мм и одговарајућих трансформатора. У нашој земљи се овај последњи начин досада показао као најексномичнији, тим прије, што се може подесити загријевање земљишта и ваздуха у леји — стаклари.

Поред загријевања леја отпадном индустријском водом високог потенцијала и електричном енергијом, за исту сврху се може употребити и неискоришћена топлота индустријских предузећа ниског потенцијала од 40°C.

Тамо гдје располажемо са отпадним водама од 90 до 120°C, треба прићи одмах изградњи стакленика, јер је коришћење топлоте за такву производњу најексномичније.

При изградњи стакленика можемо се послужити богатим искуством других земаља. Најважније је изабрати одговарајући технолошки процес производње па према њему тражити конструкцију и тип стакленика, а не — обратно.

Економска оправданост за изградњу стакленика у континенталном дијелу земље постоји само у том случају ако се за загријевање користе отпадне воде из индустрије или природни термални извори. Изградња специјалних постројења за загријевање (котловница и сл.) у нашим приликама се не исплати. Пошто би се стакленици махом загријевали топлим водом, њихова конструкција би морала да издржи и гријаће цијеви са водом. Због тога су инвестициони трошкови релативно већи док су погонски нижи ако их упоређујемо са стакленицима у јужним областима.

Стакленици у медитеранском дијелу наше земље захтијевају загријевање 80-90 од укупно 280 до 300 дана колико се користе у току године. За температурне разлике од највише 20°C, колико стварно износе у јужним рејонима преко зиме, најбољи начин загријевања је топлим ваздухом, за чије подгријевање је најрентабилније гориво уље, (мазут). Ради тога су инвестициони трошкови за подизање стакленика на југу нижи и са уређајима за загријевање и нагапање не прелазе своту од 90 милиона динара по ха, али су зато погонски трошкови у односу на оне на сјеверу нешто виши. Предност стакленика на југу, иако се загријевају посебним уређајима, у упоређењу са оним на сјеверу, је и у рационалнијем коришћењу, због производње расада за отворено поље као и нижим трошковима у почетним фазама вегетације биљака (расада).

У подизању стакленика са загријевањем тешко је наћи разлику у већој економичности ових на југу који се додатно загријевају, и ових на сјеверу, који користе отпадне или природне термалне изворе за потпуно загријевање. У

сваком случају, одлучиће цијена коштања финалног производа.

Електрично загријевање стакленика засада не долази у обзир.

У погледу избора грађевинског материјала за стакленике, мишљења смо да у јужним рејонима долази у обзир вибрирани бетон на који се преко гуме или посебног кита причвршћује стакло.

У хладнијим рејонима може доћи у обзир цијевна жељезна конструкција кроз коју циркулише топла вода тако да служи истовремено и као гријач. Конструкција од профитног жељеза такође има предности над дрвеном.

Ако се стакленици рационално користе у току године, онда се амортизација као највећа ставка у трошковима производње, распоредује или на више култура, или на већи обим производа (принос). Према досадашњим резултатима, цијена коштања парадајза и краставаца у стакленицима, углавном зависи од постигнутих приноса, а ови опет од конструкције и начина загријевања стакларе. Ако би постигли принос парадајза од 25.000 кг по 1 ха (колико смо постигли у Мостару) и краставаца од 30.000 кг онда би се цијена коштања кретао од 50 до 60 динара по кг. У том периоду продајне цијене овог поврћа крећу се између 400 до 600 динара по кг. О рентабилитету оваквог начина производње није потребно много говорити. Напоменућемо да према досадашњим резултатима вриједност производње по 1 ха стакленика износи 30 до 40 милиона динара годишње, или по једном запосленом раднику 3 мил. дин., док трошкови производње не прелазе више од 20 милиона динара по ха.

Мислимо да не постоји ни техничка ни економска сметња у подизању повртарске индустрије. Проблем који треба рјешити је сасвим друге природе: коме повјерити организацију производње и снабдијевања потрошача поврћем.

IV. Организација предузећа за производњу, прераду и промет поврћем

Напоменуло се, да за овако замишљену индустријску производњу поврћа треба тражити и одговарајући тип организације. Пошто сеоска породица, као основна производна јединица, не може прихватити тај задатак, онда га морамо повјерити индустријском погону, као самосталној економској јединици у оквиру комбината, предузећа или задруге.

1. Комбинат за производњу, прераду и промет поврћем

Комбинат обухвата отприлике следеће погоне:

- погон за индустријску, вансезонску производњу свјежег поврћа (стакленици);
 - погон топлих леја за производњу раног поврћа на отвореном пољу (може са двије економске јединице: леје и поље);
 - сировински погон (економија, добро) за њивску производњу поврћа намијењеног за сезонску потрошњу и прераду;
 - воћарско-виноградарски погон са производњом поврћа као поткултуром;
 - погон индустријске прераде поврћа и воћа (са више економских јединица: сушнице, конзерваре и сл.);
 - транспортни погон;
 - магацини за продају свјежег поврћа, воћа и њихових прерађевина у већим индустријским и административним центрима, и
 - говедарски погон за прераду отпадака поврћа (грашка, бораније, купусњача, спанаћа и сл., у месо, млијеко и стајњак. Производни капацитет говедарског погона треба да се димензионира према обрадивим површинама које користи комбинат и то најмање два условна грла по хектару.
- Овакви комбинати могу се формирати у неретванском и вардарском базену, код Улциња и у близини неких већих градова. Четири до пет оваквих организација

на површини од 20.000 ха земљишта могу да подмире преко 55% планираних потреба у поврћу.

2. Предузећа за индустриску и полуиндустриску производњу

Оваква предузећа производе свјеже поврће у току читаве године: у стакленицима, топлим лејама и на отвореном пољу. Углавном имају следеће погоне:

- стакленици;
- топле леје за производњу на отвореном пољу;
- складишта за полирање, сортирање, прање и паковање поврћа;
- транспортни погон, и
- говедарски погон.

3. Предузећа за индустриску производњу свјежег поврћа (стакленици)

Ова предузећа би се бавила вансезонском производњом свјежег поврћа користећи отпадне воде индустрије или друге енергетске топлотне изворе. Производни капацитети ових предузећа димензионира се према расположивим количинама топлотне енергије. Развијају се у близини градских насеља или термалних извора. Оваква предузећа могу бити самостална или удружена са оним која се баве полуиндустриском или њивском производњом.

4. Самостални индустриски повртарски погони

Формирају се у оквиру других привредних предузећа, која располажу мањим потенцијалом отпадне топлотне енергије. Производе свјеже поврће намијењено за потребе радног колектива предузећа и снабдијевање града.

5. Пољопривредна добра и задружне економије

За сезонску производњу свјежег поврћа засновану углавном на пољопривредној основи.

Њихова производња је намијењена како за снабдијевање градова тако и за прерађивачку индустрију са којим раде у коопродукцији. Ова газдинства су махом говедарског смјера. Економска рачуница их упућује на производњу поврћа преко којег могу најбоље реализовати стајњак. Тако се поврће у ротацији усјева појављује као окопавина, преко које се одржава или повећава плодност земљишта, или се пак одржава перманентна биљна производња у току године.

Оштра граница између ових организација не постоји. Предузеће, па чак добра и задруге, могу имати своје прерађивачке или производне индустриске погоне. Све зависи од могућности и потреба за производњу.

Пет типова организација, чији број надамо се неће бити велики, концем 1965 године треба да преузму скоро сву робну производњу поврћа у своје руке. Прелазак производње, поврћа са индивидуалног посједа на опште-друштвени сектор треба да буде постепени. Динамику пораста производње на овом сектору од 1961 до 1965 године условиће висина одобрених инвестиција, па се према томе треба и равнати. Пошто ће у том периоду ове организације бити углавном у оснивању и изградњи, од великог значаја ће бити формирање пословног удружења за хортикултуру које би их у првом периоду претстављало на тржишту.

Прелазак са сеоске, занатске повртарске производње на индустриску повртарску производњу, као грану прехранбене индустрије била би велика предност у овој производњи.

Инж. Осман ПИРИЈА